

❧ מאמר שני ❧

א"ח"ח 1234567

האם לשון הארמי ממנין שבעים הלשונות

הנה ידוע שיש שבעים לשונות בעולם, כמו ששינו (שקלים פ"ה מ"א), "פתחיה זה מרדכי, למה נקרא שמו פתחיה? שהיה פותח בדברים ודורשן, ויודע שבעים לשון" ואמרינן בגמרא (סוטה דף לג ע"א) "דאמר מר בא גבריאל ולימדו (ליוסף) שבעים לשון".

ומזה אמר הכתוב (דברים לב, ח) 'בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם', ביאורו מעת שנפרדו בני אדם בעולם, הוא שכתוב בכאן ומאלה נפרדו, מאותו העת 'יצב גבולות עמים', ה' יתברך הציב בעולם שבעים אומות, 'למספר בני ישראל' הם יורדי מצרים שהיו שבעים נפש, ועל כן לא אמר למספר בני יעקב, כי היה במשמע שנים עשר שבטים".

ויש להסתפק אם הלשון הארמי הוא אחד משבעים הלשונות של שבעים העממים, כי חוץ מלשון הקודש^ג יש שבעים לשון (ולא יותר) וא"כ לשון הארמי הוא אחד מהשבעים לשון, או דילמא כיון דרובא דלשון הארמי הוא מלשון הקודש (וכמו שכתב המעדני יו"ט על הרא"ש במס' ברכות ריש פרק

וזה לשון רבינו בחיי (בראשית י, א) "שבעים אומות יש בעולם, וכל אומה ואומה יש לה לשון בפני עצמו, שהרי הכתוב הזה בא ולמד שנתפרדו אחד אחד איש ללשונו, כלומר שקבעו להם כל אחד לשון לעצמו, ולפיכך תמצא תולדות הפרשה הזאת שבעים, כנגד שבעים נפש שירדו אבותינו למצרים,

ג. פשיטא לן שלשון הקודש אינו ממנין השבעים לשון, כמו שעם ישראל אינו ממנין השבעים אומות, וכן מפורש בבניהו בן יהוידע (סוטה דף לג ע"א) "דאיכא שבעים לשון מלבד לשון הקודש".

[1234567]

היה קורא שהוא לשון הקודש משובש)
א"כ אין זה לשון אחר.

[אוצר החכמה]

[1234567]

אולם דבר זה צריך ביאור -
למה אין לשון הארמי נחשב
בכלל שבעים הלשונות.

הנה מלשון הזוהר (בסתרי
תורה דף פט ע"א) משמע דסבירא
ליה דלשון ארמי אכן מהשבעים
לשון הוא וז"ל "ותרגום חד מע'
לשון הוא".

אמנם המהר"ל (נתיבות עולם
נתיב העבודה פי"א) כתב וז"ל "כי
לשון זה אינו לשון מיוחד,
שאינו מכלל שבעים לשונות
המיוחדים לכל אומה".

וכן כתב המהר"ל בחידושי
אגדות (סוטה חלק ב עמוד סז ל)
וז"ל "שאין לשון ארמי בכלל ע'
לשונות, אע"ג שהוא לשון
בודאי, אינו בכלל ע' לשון
שברא השם יתברך"ד.

אדם הראשון בלשון ארמי סיפר

[1234567]

עוד יש לעיין במאמר הקודם
(ילקוט שמעוני בראשית פרק ה) "אמר
רב יהודה אמר רב, אדם
הראשון בלשון ארמי סיפר".
ויש לדקדק, כיון שאדם
הראשון דיבר בלשון הקודש
כמו שהבאנו במאמר ראשון,
אם כן למה סיפר בלשון ארמי,
ואמאי נקט "סיפר", ולא קאמר
בלשון ארמי "דיבר".

כתב הישמח משה (בראשית
דף יז) וז"ל "אלא ודאי דפירושו
בלשון ארמי נמי סיפר, אבל
עיקר דיבורו ודאי בלשון
הקודש, וכן מצאתי ביפה תואר

ד. והנה בגמ' סוטה (דף לג ע"א) אמרינן דאין מלאכי השרת מכירין לשון
ארמי ומקשינן מבת קול דבלשון ארמי הויא, ומתרצינן "ואי בעית
אימא גבריאל הוה, דאמר מר בא גבריאל ולימדו שבעים לשון", היינו
דדילמא שאר מלאכים אינם מבינים לשון ארמי, אלא דהבת קול נאמרה
על ידי המלאך גבריאל שמכיר כל השבעים לשון, משמע מזה דלשון
ארמי אחד מהשבעים לשון הוא.

והארמית לשון חול (וכ"כ במרגליות
הים סנהדרין לח ע"ב).

לשון ארמי ממוצע בין לשה"ק ושבעים לשון

ר' צדוק הכהן בספרו דובר
צדק (אחרי מות אות ד') מבאר
בביאור יפה את היחס והשייכות
בין לשון ארמי ללשון הקודש
וז"ל, "כי בבל הוא אחוריים
דירושלים וכו', וכידוע דתרגום
הוא אחוריים דלשון הקודש.
ונמצא הוא עצמו (הכוונה ללשון
הארמי) הלשון הקודש, רק בדרך
בת קול וקלא דהדרא, שהוא
אחורי הקול עצמו דלשון
הקודש, והוא קרוב ללשון
הקודש, כמו שאמרו בפסחים
פרק האשה (פ"ז ע"ב), והיינו דכל
הלשונות נמשכים מלשון
הקודש בעת דור הפלגה,
והמשכה הראשונה הוא ללשון
ארמי שהוא הקלא דהדרא
מלשון הקודש עצמו, ואחר כך
שאר הלשונות הם מקלא
דהדרא דלשון ארמי שחוזר
ומתגלגל הקלא דהדרא עד
הולדת שבעים לשון עכ"ל.

ובנזר הקודש (פרשה י"ח סימן ז').
כתבו המפרשים דמה שסיפר
בלשון ארמי, היה על ידי חטא
שנתבלבל לשונו הצח בלשון
ארמי שהיא שיורי לשון
הקודש".

מדברי הישמח משה שמעינן
דהא דאמרינן דאדם הראשון
בלשון ארמי סיפר, הכוונה בזה
שע"י חטא אדם הראשון
נתבטלה הקדושה ובא בילבול
וטומאה בעולם, ולכן גם לשונו
שהיה קודש נתבלבל וזהו לשון
הארמי, ובא להשמיענו שאדם
הראשון הוא הגורם ללשון
הארמי.

ולפי זה אפשר לומר דלהכי
נקט לשון "סיפר" ולא לשון
"דיבר", למימר שכאשר דיבר
דברים שבקדושה בלשון
הקודש דיבר, אבל כשסיפר
דברים של חול אחר שחטא
בעץ הדעת, אז סיפר בלשון
ארמי, וכמו שכתב הכוזרי לגבי
אברהם אבינו וז"ל (מאמר ב, אות
סח) "העברית היתה לו לשון
מיוחדת במעלה לשון הקודש,

וז"ל "כשתראה בדברי רבותינו ז"ל או שמפרשים תיבה ואומרים שכן הוא בלשון יוני או לשונות אחרים, אל יעלה בדעתך שהתורה כתבה אלו הלשונות שאינם לשון הקודש, אלא הפירוש כשברא הקב"ה עולמו לא היה רק לשון הקודש וכו' וכשבכלל הקב"ה הלשונות בדור הפלגה בא לשון הקודש ג"כ בשאר הלשונות, והתיבות הנ"ל הם לשון הקודש ונכללו בלשון יוני או כתפי באפריקי".

וכן כתב רבי יהושע אבן

שועיב (תלמיד הרשב"א, דרשות סוף פרשת נח) וז"ל "בדור הפלגה הכל היה שפה אחת ודברים אחדים, והוא לשון הקודש כי כולם היו מדברים בו, וכשנפרדו בעוונם נתקלקל הלשון ונתפרדו לשבעים אומות ושבעים לשון, ונשאר לשון הקודש בישראל ובזרעם, ואבדנו מהם הרבה ונשאר ממנו קצת בין האומות, וזהו אומרם ז"ל "טט בכתבי שתיים, פת באפריקי שתיים", כי הוא לשון הקודש, וכן בגמרא ר"ה (דף כו ע"א) "שכן

וממשיך שם לבאר, שידוע שיש ד' קליפות הטמאות הסובבות את הקדושה, ויש קליפת נוגה שמעורב בה רע וטוב, והיא האמצעי בין הקדושה ובין הקליפות הטמאות, וזה נקרא אחוריים דקדושה, וכשנופלים מהקדושה (דברים שמעורב בהם רע וטוב) להקליפות הטמאות, נופלים דרך קליפת נוגה, והקליפות הטמאות שהן מאחורי קליפת נוגה, הן האחוריים לאחוריים דקדושה.

וכן הענין גם בלשון הקודש שהוא קול דקדושה, ושבעים הלשונות שהם מצד הטומאה קיבלו את לשונם דרך לשון ארמי שהוא הלשון הממוצע בין לשון הקודש ובין שאר הלשונות, כי מעורב בו הרבה מלשון הקודש, ולפיכך אין לשון הארמי בכלל השבעים לשון מפני שהוא האמצעי בין לשון הקודש לשאר הלשונות, אבל שאר הלשונות יש בהם רק מעט מלשון הקודש, כמו שכתב השל"ה (תושבע"פ כלל יד אות ו)

בערביא קורין לדוכרא יובלא",
 כי חלילה שכלמד מצוותינו
 הקדושות מלשונות גוים, אבל
 הוא לשון הקודש נשאר בידם
 והיתה הקבלה בידי חכמי
 ישראל כי אותו לשון הוא לשון
 הקודש".

הנה הרמ"א כותב (הבאנו
 במאמר ראשון) וז"ל "אם היה
 מקצת הגט כתוב בלשון אחד
 ומקצתו בלשון אחר, פסול"
 הגה - ויש מכשירין, ונ"ל
 דאפילו למאן דפוסל, מודה
 מקצתו לשון הקדש ומקצתו
 לשון ארמי כשר, דשניהם נתנו
 בסיני והיו קרובים בלשון,
 וכלשון אחד דמיא" (אה"ע סי' קכו
 ס"א).

ובתשובות (סי' קכו) כתב וז"ל
 "כי הארמית לא יחשב לשון
 אחרת, כי היא לשון הקודש
 משובש". חזינן דסבירא ליה
 להרמ"א דלהכי אין לשון ארמי
 לשון לעצמו (ואינו משבעים לשון),
 כי היא בעצם לשון הקודש רק
 שנשתבש.

וכמו שכתבו הרמב"ן ואבן
 עזרא, וכן כתב המעדני יו"ט
 (ברכות פרק ב אות ז) "לפי שהוא
 כמו לשון שנשתבש", והוא
 מבאר בזה הא דאמרינן "לעולם
 אל ישאל אדם צרכיו בלשון
 ארמית, דאמר רבי יוחנן כל
 השואל צרכיו בלשון ארמי אין
 מלאכי השרת נזקקין לו, לפי
 שאין מלאכי השרת מכירין
 בלשון ארמי", דמשום הכי אין
 המלאכים מכירין לשון ארמי
 מפני שהוא לשון משובש.

נמצא לכל הני דשאני לשון
 הארמי משבעים הלשונות,
 דלשון ארמי הוא לשון הממוצע
 בין לשון הקודש לשבעים
 הלשונות, או דלשון הארמי הוא
 בעצם לשון הקודש משובש.

~*~

כיון דאשכחנא מרגניתא
 טבא אציגנו כאן - לעיל הבאנו
 מה שנפסק בשו"ע (אה"ע סי' קכו
 ס"א) "אם היה מקצת הגט כתוב
 בלשון אחד ומקצתו בלשון
 אחר, פסול" הגה - ויש
 מכשירין. ונ"ל דאפילו למאן

דפוסל, מודה דמקצתו לשון
הקדש ומקצתו לשון ארמי
כשר, דשניהם נתנו בסיני והיו
קרובים בלשון, וכלשון אחד
דמיא".

לשון התערובות נקרא לשון
אחד דהיינו לשון התלמודים,
והו' לשון אחד", עכ"ל.

הט"ז מחדש לומר דאין הכי
נמי שלשון קודש ולשון ארמי
היו מתחילה שני לשונות, אבל
אח"כ כשנתערבו נעשו לשון
אחד, היינו לשון התלמוד.

ונסיים מאמרנו זה בדברי
הר"ן (ריש מסכת נדרים) וז"ל "שהרי
כל הלשונות אינן אלא הסכמת
אומה ואומה".

ועל זה מרבה הט"ז (אה"ע סי'
קכו) להקשות מה מועיל נתינתן
מסיני ליחשב כלשון אחד? ועוד
קושיות עי"ש באריכות, ומתרץ
הט"ז וז"ל: "נמצא שהי' ל'
הקודש כלול אצלם בין לשונם
שהי' של תרגום, ממילא זה

אח"כ 1234567

החכמה 1187

מאמר שלישי

אין מלאכי השרת מכירין

לשון ארמי

¹²³⁴⁵⁶⁷

תנן (סוטה לב ע"ב): "אלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה, וודוי מעשר, קריאת שמע, תפילה, ברכת המזון וגו'".

ואמרינן

עלה בגמרא: "קריאת שמע מנלן: דכתיב שמע ישראל, בכל לשון שאתה שומע. תפילה מנלן: רחמי היא, כל היכי דבעי מצלי".

במסכת שבת

(דף יב ע"ב): "אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי אלעזר לשיולי בתפיחה (היינו לבקר את החולה), זימנין אמר (בלשון הקודש) המקום יפקדך לשלום, וזימנין אמר (בלשון ארמי) רחמנא ידכרינך לשלום. היכי עביד הכי? והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, ואמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, שאין מלאכי השרת מכירין בלשוו ארמי? שאני חולה

דשכינה עמו, דאמר רב ענן אמר רב מנין ששכינה סועד את החולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. תניא נמי הכי, הנכנס לבקר את החולה, לא ישב לא על גבי מטה, ולא על גבי כסא, אלא מתעטף ויושב לפניו, מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, שנאמר (תהלים מא, ד) ה' יסעדנו על ערש דוי" ע"כ.

והכי נמי איתא במסכת

סוטה (דף לג ע"א): "והאמר רב יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? לא קשיא, הא ביחיד, הא בצבור, ואין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי? והתניא, יוחנן כהן גדול שמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר נצחו טליא דאזלו לאגחא קרבא לאנטוכיא (פרחי כהונה שהלכו

וכיוונו, ובלשון ארמי היה אומר, אי בעית אימא בת קול שאני דלאשמועי עבידא^ה, ואי בעית אימא גבריא^ל הוה, דאמר מר בא גבריא^ל ולימדו שבעים לשון ע"כ.

וכתב רש"י במס' שבת (שם לגבי חולה) ד"ה דשכינה עמו: "ואין המתפלל צריך שיזדקקו

להלחם ביוונים בעיר אנטוכיא נצחו), ושוב מעשה בשמעון הצדיק ששמע בת קול מבית קדש הקדשים שהוא אומר בטילת עבידתא דאמר שנאה לאייתאה^{אורי תחכמה} על היכלא (בטלה החייל שאמר השונא להביא על ההיכל - רש"י) ונהרג גסקלגס (שם מלך יון - רש"י) ובטלו גזירותיו, וכתבו אותה שעה

זה. משמע שרק שמעון הצדיק שמע את הבת קול ולא כל העם, אם כן קשה קצת למה הי' הבת קול בלשון ארמי כי דוחק לומר שהוא לא הבין לשון הקודש.

וכעין זה מקשים על תפילתו של הכה"ג ביוהכ"פ כאשר נכנס לפני ולפנים "ולא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה" (יומא נג ע"ב), למה התפלל בלשון ארמי ולא בלשון קודש כמו שכתוב (בראשית מט, י) "לא יסור שבט מיהודה", ובשם הגר"א מתרצים משום דאיתא (גיטין ס ע"ב) "דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה" לפיכך שינה מלשון הקודש ללשון ארמי, אמנם מקשים עליו מתוס' (ב"ק ג ע"ב) ד"ה 'כדמתרגם רב יוסף' דס"ל משום 'עת לעשות לה' הי' מותר לו לומר פסוק על פה, ומי איכא עת לעשות גדול מכה"ג לפני ולפנים, ועוד שנפסק בשו"ע (סי' מט) שכל האיסור אינו אלא אם קורא כדי לצאת את הרבים ידי חובתם, וגם אינו אסור אם אומרו דרך תפלה ובקשה, והכהן גדול היה יחידי ואמרו דרך תפלה ובקשה.

ועוד דאמרינן בגמ' (יומא ע ע"א) שביהכ"פ גופא התירו לכהן גדול לקרוא לציבור פסוקים מן התורה על פה.

ותירץ המגיד מדובנא דאיתא בירושלמי (יומא דף כז ע"א פרק ה הלכה ב) על הפסוק (ויקרא ט"ז י"ז) "וכל אדם לא יהיה באהל מועד עד צאתו" שאפילו

בשביל צרכי היחיד¹, או כשמתפללים בשביל הציבור לית לן בה, והכי משמע נמי מלישנא דרבי יוחנן דקאמר "כל השואל צרכיו בלשון ארמי".

והכי איפסיקא הלכתא בשולחן ערוך (סי' קא) וז"ל: "יכול להתפלל בכל לשון שירצה, והני מילי בצבור, אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש", וי"א דהני מילי כששואל צרכיו, כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו, אבל תפלה הקבועה לצבור, אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון" עכ"ל, ולהלן ניחזי מאן אמרוה ונייתי לישנייהו בסייעתא דמרא.

לו מלאכי השרת להכניס תפלתו לפניו מן הפרגוד" ע"כ. כלומר, המתפלל בעד החולה סמוך לחולה, כיון שהשכינה מצויה שם אצל החולה, אינו צריך למלאכים להכניס את התפילות, אבל אם אינו נמצא אצל החולה, הרי הוא צריך להמלאכים להכניס תפילותיו, לפיכך יתפלל בלשון שהמלאכים מכירים.

תפלת יחיד ותפלת ציבור

והנה מהא דנקיט רב יהודה למימר "לעולם אל ישאל אדם צרכיו" איכא למשמע מינה דקפיד דוקא כשיחיד מתפלל

המלאכים שכתוב בהן (יחזקאל א) "ודמות פניהם פני אדם" לא יהיו שם בשעה שהכה"ג נכנס לפניו, (מובא בתוס' מנחות קט ע"ב ד"ה 'נודמן ל') כי אז רק השכינה נמצאת שם א"כ אינו זקוק להמלאכים להכניס את תפלתו לפיכך יכול היה להתפלל בלשון ארמי, ועוד שבזה גופא שמתפלל בלשון ארמי מראה את חביבת השכינה אלינו שאיננו זקוקים אז למלאכי השרת, ולפי זה יש לתרץ דלהכי השמיע הבת קול בלשון ארמי להראות את החיבה היתרה לנו.

1. דתפילה שמתפללים בציבור ממש, אמרינן בגמרא בפירושא דשרי למימר בלשון ארמי.

ברם מילתא הדא אשכחנא
בחמדת הימים (אלול פרק ד') וז"ל:
"ליחיד אין מלאכי השרת נזקקין
בלשון ארמי, רק המלאכים
המסורים לצבור מבינים בכל
לשון, וגם כי הצבור אינם
צריכים למליץ, מה שאין כן
היחיד שצריך לכל".

ואיכא לעיונא במילתייהו,
דהא רש"י אסבר לן טעמא
משום דאין ציבור צריכין לסיוע
דמלאכי השרת, דאזיל בשיטתא
דגמרא דברכות "שאין הקדוש
ברוך הוא מואס בתפלתן של
רבים", אבל הא מילתא דספר
התניא וחמדת הימים תמיה לי
מנא להו הא דאיכא מלאכים
הממונים לציבור, ועוד דהני
מלאכים מבינים לשון ארמית?

והנה רבינו יונה (על הרי"ף ריש
פירקא תניינא דמס' ברכות) כתב וז"ל:
"תימה הוא על המנהג שנהגו
בכל העולם שהנשים מתפללות
בשאר לשונות וכו', לא היה להן
להתפלל אלא בלשון הקודש.
ורבני צרפת ז"ל רוצים לתת
טעם למנהג ואומרים, כשהיחיד

וטעמא דמילתא דשאני בין
ציבור ליחיד, פירש רש"י (במס'
סוטה שם) ד"ה יחיד: "צריך
שיסייעוהו מלאכי השרת, ציבור
לא צריכי להו, דכתיב (איוב לו, ה)
'הן אל כביר לא ימאס', אינו
מואס בתפלתן של רבים".

אוצר החכמה

והכי איתא במסכת ברכות
(דף ח, ע"א) "תניא נמי הכי, רבי
נתן ^{אומר} מנין שאין הקדוש
ברוך הוא מואס בתפלתן של
רבים, שנאמר הן אל כביר ולא
ימאס".

אוצר החכמה

1234567

פירושא אחרינא אשכחנא
באליה רבה אמאי בציבור שפיר
דמי להתפלל בלשון ארמית,
וז"ל האליה רבה: (סי' קא) "אבל
בספר תניא דף ק"ב מצאתי
שכתב הטעם דמלאכים
המסורים לציבור מבינים בכל
לשון" עכ"ל. הנה הא מילתא
חדתא היא, למימר דאיכא
מלאכי השרת ליחיד המתפלל
שאין מבינים כל לשון, ואיכא
מלאכי השרת אחריני לציבור
המתפללים ומלאכים אלו
מבינים כל לשון.

ובשולחן ערוך (סי' קא) מייתי ליה וז"ל: וי"א דהני מילי כששואל צרכיו, כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו, אבל תפלה הקבועה לצבור, אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון עכ"ל. (וזו שיטת רבני צרפת, מביאן רבינו יונה ברכות שם)¹.

ובשיטתא דא אזיל הפרי

מגדים¹²³⁴⁵⁶⁷ (משבצות זהב סי' קא) לפרושי מאי דכתיב (תהלים ק"א) 'פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם', וז"ל: "אפילו ליחיד פונה הקב"ה בעצמו לא ע"י מליץ כשהיא תפלת הציבור

מתפלל התפלה בעצמה שמתפללין אותה צבור, כמו תפלת צבור דיינינן לה, ויכול לאומרה יחיד בלשון אחרת, ומאי דאמר רב יהודה "לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית" זהו כששואל צרכיו, כגון שמתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו וכיוצא בזה, אבל תפלה שהיא ידוע לצבור אפילו כשמתפלל אותה בביתו^{אוצר החכמה} כמתפלל בצבור דמי".^{אוצר החכמה}

לפי רבני צרפת נמצא דכל תפילה שהציבור מתפללים מותר גם ליחיד להתפלל בביתו,

ז. תא חזי חידושו של הבניהו בן יהוידע (מס' שבת דף י"ב) וז"ל: "ולכן אם המתפלל הוא אדם גדול, שאינו צריכה תפילתו שמירה מפני המקטרגים, אינה צריכה למלאכי השרת שיהיו נזקקין לה להצילה כי אין פוגעין בה, ולכן אין לו הפרש בין אומרה בלשון ארמי לבין אומרה בלשון הקודש, ולכן רשב"י היה מתפלל כמה תפילות בלשון ארמי".

והאליה רבה (או"ח סי' קא) כתב וז"ל: "כתב בספר תמים דעים והוא הדין אפילו ביחיד אם מתפללין בדמעה וצועקים בו על אונאה, דשערי דמעה ושערי אונאה לא ננעלו, ואין צריך שיביאו המלאכים את תפילתו, והוא הדין אם מתפללין בכיוון גדול מתוך צרה שהם נשמעים אף שאין המלאכים מכירין לשונם, שהרי מנשה קיבל הקב"ה תפילתו בעל כרחן של מלאכים".

לשון הקודש לשון ארמי קרי ליה, ונקט לשון ארמי יותר משאר לשונות, לפי שלשון ארמי בימיהם היה כמו לעז שלנו שהכל מבינים אותו".

או דילמא קפדי על "לשון ארמי" דוקא ולא על שאר לשונות, ואם כן תיבעי לן מאי שנא לשון ארמי מכולי לישני, ומאי גריעותא אית בלשון ארמי, ואדרבה לשון ארמי עדיף טפי משאר לשונות, כהא דאמרינן בבראשית רבה (עד, יד), "אמר רבי שמואל בר נחמן, אל תהי לשון סורסי קלה בעיניך, שמצינו בתורה בנביאים ובכתובים שהקדוש ב"ה חולק לו כבוד", ואמרינן במסכת פסחים (פז ע"ב) "רבי חנינא אמר מפני שקרוב לשונם (היינו לשון ארמי) ללשון תורה", חזינן מהא דלשון ארמי חשיב טפי משאר לשונות.

ותו תיבעי לן, אמאי איכפל ר' יוחנן וקאמר "אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין

משום דלא בזה את תפלתם" ע"כ, היינו דגם תפילת יחיד נשמעת אם מתפלל יחיד תפילה שציבור מתפללין.

הכי קאמר

לשון ארמי דוקא? או כל הלשונות חוץ מלשון הקודש

והנה אית לן לברורי ולדיוקי טובא בלישנא דגמרא, דקאמר "שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי". חדא איכא למידק ולעיוני אי לשון ארמי פירוש לישנא נכראה [היינו כל לשון שאינו לשון הקודש], כדאשכחן בכמה דוכתין בש"ס דקרי ליה לגוי ארמאה, כהא דאמרינן (ברכות ח, ע"ב, פסחים קיב, ע"ב) "אל תשבו על מטת ארמית", היינו על מיטה של גויה, וכדאמרינן (פסחים ג, ע"ב) "ההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים", ולפי"ז אין המלאכים מקבלים תפילה בשום לשון רק כשמתפלל בלשון הקודש. וכן כתב השל"ה (מס' ראש השנה) "הא דנקט בגמרא לשון ארמית הוא לאו דוקא, אלא כל לשון שאינו

בלשון ארמי, דאפשר שהוא אינו ממונה לקבל התפלות להביאן לפני ית' ברוך הוא.

ברם הא מילתא תמיה לן, מנא להו לתוס' הא דקאמרי "שאפי' מחשבות שבלב אדם יודעים" כמילתא דפשיטא דלא בעי שום ראיה, ולקמן נייתי הנהו דפליגי אהא מילתא.

והנה כ' התוס' הרא"ש (מס' שבת) ד"ה שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמית: "נראה לר"ת לפרש שאין חוששין, אבל מכירין בו, שאף מחשבות הלבבות הם יודעין. ולא משמע הכא כפירוש, מדפריך יוחנן כהן גדול ששמע בבית קדשי הקדשים קול ארמית, ומשני דגבריאל הוה, דאמר מר בא גבריאל ולמדו שבעים לשון, משמע דשאר מלאכים אין מכירין בו, דאי מכירין בו אלא שאין חוששין לדבר בו, מאי מייתי ראיה דגבריאל חושש בו יותר משאר מלאכים, דילמא משום שהיה צריך ללמד ליוסף

מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי", לימא "לפי שאין מכירין בלשון ארמי" ותו לא, ומאי האי דמוסיף למימר "אין מלאכי השרת נזקקין לו".

ואהא גופא דאין מלאכי השרת מכירין שאר לישנא, קאמרי בתוספות (מס' שבת) ד"ה שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי: "לבד מגבריאל, כדאמר בסוטה בריש אלו נאמרין (דף לג, ע"א), דאמר מר בא גבריאל ולמדו שבעים לשונות ליוסף, ותימה דאפילו מחשבה שבלב כל אדם יודעים, ולשון ארמי אין יודעים?".

נמצא לפי תוס' שרק גבריאל מבין בכל הלשונות. ואי תיבעי לך לשיטתם גבריאל שהוא ממלאכי השרת מכיר כל הלשונות, א"כ יכול גבריאל להביא ולהכניס התפילות שמתפללים בלשון ארמי, תירץ המהרש"א (מס' סוטה) וז"ל "ואע"ג דגבריאל יודע בלשון ארמי אל ישאל אדם צרכיו

על כל פנים אית לן פלוגתא דרבוותא, דלפי התוס' הרא"ש אין המלאכים מבינים שאר לישנא רק לשון הקודש מבינים^ה, ולפי ר"ת מבינים המלאכים כל הלשונות.

והנה בין לשיטת ר"ת (שהמלאכים מבינים כל הלשונות) ובין לשיטת התוס' הרא"ש (שאין המלאכים מבינים אותם) אית לן למימרא דהא דנקטי רב יהודה ורבי יוחנן "לשון ארמי" הוא לאו דוקא, אלא הכי נמי כל הלשונות חוץ מלשון הקודש אין מכירין.

ברם הרא"ש (ברכות ריש היה קורא) כ' וז"ל: ודוקא בלשון זה

שבעים לשונות, דבענין אחר לא היו ממנין אותו לשררה, כדאיתא לקמן בפירקין עכ"ל.

הרי לנו דר"ת הוא בעל התוספות דמס' שבת דאמר שהמלאכים יודעים מחשבות בני אדם, וא"כ מבינים המלאכים את כל הלשונות [לכאורה הא מילתא פשיטא ליה, דבני אדם כשחושבים - על פי לשונם הם חושבים], ולשיטתו מיתרצא שפיר הא דהוסיף רבי יוחנן ואמר "אין מלאכי השרת נזקקין לו", דאע"ג דמבינים אפילו הכי אין נזקקין, אבל לא פירש לן טעמא דמילתא אם הם מכירים הכל אמאי אין המלאכים חוששין?

ח. והכי נמי כ' השל"ה (מסכת ראש השנה פרק נר מצוה) "אין מלאכי השרת נזקקין לו הואיל והוא אינו לשון הקודש ממש, וקל וחומר כל שאר הלשונות שאין נזקקין להם אלא ללשון קודש דוקא, והטעם הוא שאין מלאכי השרת נזקקין אלא ללשון הקודש מפני שבו נברא העולם, ומלאכי השרת משתמשים בו, מה שאין כן בשאר הלשונות, וכאשר יתפלל בלשון הקודש ראוייה תפילתו להתקבל, ומלאכי השרת עצמם מיישרים ומכניסים אותה תפילה לפנים מן הפרגוד" עכ"ל.

והכי סבירא ליה להאליה רבה (או"ח סי' סב) וז"ל: "אבל כל שאר פוסקים הבינו המאמר כפשוטו דמלאכי השרת ממש אינו מכירין".

לשון ארמי דוקא, אבל שאר
לישנא שפיר דמי, והכי נמי כ'
הטור (סי' קא) וז"ל "ואדוני אבי
ז"ל כתב דאף יחיד כששואל
צרכיו יכול לשאול בכל לשון
שירצה חוץ מלשון ארמי".

אוצר החכמה

מאי גריעותא דלשון ארמי

וטעמא דמילתא דמגונה
לשון ארמי טפי משאר לישנא,
כתב המעדני יו"ט (מס' ברכות פרק
ב אות ז), וז"ל "לפי שהוא כמו
לשון שנשתבש", היינו דלא
חשיב בעיני המלאכים לשון
ארמי, שאינו לשון לעצמו, ואינו
אלא לשון הקודש משובש,
(במאמר הקודם הרחבנו בזה) אבל
שאר שבעים לשונות שפיר
הויא לשון.

(היינו לשון ארמי) קאמר רב יהודה
דלא ישאל אדם צרכיו וכו' אלא
לשון זה מגונה בעיניהם להזקק
לו" ע"כ ט.

אוצר החכמה

כתב המהרש"א (מס' סוטה)
וז"ל "לדברי הרא"ש דוקא נקט
לשון ארמי, לפי שהוא מגונה
בעיני המלאכים, ולדברי
החולקים דאין חילוק בין לשון
תרגום לשאר לשונות, צ"ל
דנקט ארמי שהוא תרגום
לרבותא אע"ג שהוא לשון
חשוב וניתן מסיני כדאמרי' פ"ק
דמגילה" ע"כ' (במאמר הקודם
הבאנו חשיבותא דלשון ארמי).

והכי נמי נקט הקרן אורה
(מס' סוטה) בפשיטות דלהרא"ש

אוצר החכמה

ט. והא דאמרינן אין מכירין לאו למימרא דאינם מבינים, אלא אין לשון
זה אהוב עליהם, וכהא דאמרינן "מכירי כהונה" דמכיר כהנים אלו
כאוהביו לתת להם המתנות (עץ יוסף על עין יעקב).

י. המהרש"א במס' סנהדרין (דף צב ע"ב ד"ה פתח) מחלק ואומר דיש
מלאכים המבינים כל לשון, ויש שאין מבינים, וז"ל "ודאמרינן בעלמא
שהמלאכים אינן מבינין בלשון ארמי וכו' היינו המלאכים המקטרגין
לישראל, אבל המלמדים זכות לישראל כי הכא ודאי מבינים בכל לשון"
עכ"ל.

נזקקין תנו, דלא חיישי ולא משגיחין עליה, דהא מאיס איהו קמייהו מכל שאר לשון".

השתא ניהדר לפרושי שיטתיה דתוס' (רבינו תם) אמאי תפילות בלשון הקודש מקבלים המלאכים, ולתפילות דשאר לישני אינם נזקקים.

וזה לשון התמים דעים (להראב"ד סי' קפד) "כתב ר' יהודה בר יקיר ז"ל, אין נכון לפרש כמשמעו שאין מכירים כלל, שהרי מכירים הם בשאר לשונות הרחוקים מלה"ק וכו', אלא כך י"ל לכך אמרו שאין מכירים כדי שלא יניחו המתפללים לה"ק אם יתירוהו להתפלל בו, וגם ירבו עמי הארץ בישראל, שלא ישגיחוהו ללמוד מאחר שיכלו להתפלל

ולפי הרא"ש אתי שפיר הא דאיכפיל למימר "שאין נזקקין", "שאין מכירין", דבאמת מכירין הם לשון ארמית, אלא דאין מכירין האי לישנא למיהוי חשיבא כשאר לישנא, ולפיכך אין נזקקין לו יא.

וכשיטת הרא"ש משמע בזוהר (בסתר תורה דף פט ע"א) וז"ל: "דהא מלאכי קדישי לא נזקקין בלשון תרגום, אי תימא דלא ידעי, והא גבריא אלולף ליוסף ע' לשון, ותרגום חד מע' לשון הוא, (וכבר הבאנו למעלה שגם המהרש"א מקשה מהא דמלאך גבריא לימד את יוסף ע' לשון, ומדחה שאין מזה ראייה לשאר המלאכים, וגם הא דאמר שתרגום חד משבעים לשון הוא, הבאנו במאמר הקודם שיש חולקים על זה) אלא מנדע ידעי, אבל לא

יא. ובעינא למימר דלהכי נקיט האי לישנא "אין מלאכי השרת נזקקין", דמילת נזקקין הוא מלשון הפסוק (תהלים קמט, ח) "לאסור מלכיהם בזיקים" היינו דאסורים בדבר, וכלישנא דמתניתין (קידושין פרק א, משנה ה) "זוקקין נכסים שאין להם אחריות, את הנכסים שיש להם אחריות לישבע עליהם", ובגמרא (שבת כא ע"א) "כבתה זקוק לה", דכולן לישנא דחיובא נינהו, והכי נמי הכא אין מלאכי השרת נזקקין, היינו דאין חייבים לקבל הני תפילות דמתאמרי בארמית.

למימרא בלשון הקודש, והיינו דקאמר התם "דוקא ביחיד פי" שאין שכינה שם, (וממילא צריך למלאכי השרת) אבל בציבור יכול אדם להתפלל בכל לשון אפי' בלשון ארמי, לפי שאין צריכין הצבור שיביאו המלאכים את תפלתם לפני הקב"ה, כיון ששכינה שורה בצבור" ע"כ.

מעלת התפלה בלשון הקודש

החתם סופר מאריך לבאר דברי ר' יהודה בר יקיר בטוב טעם, ונעתיק תמצית דבריו וז"ל "בודאי המלאכים מבינים כל לשון, אך יען שעיקר לשון שהקב"ה אוהב הוא לה"ק שבו ברא עולמו, ודבר עם נביאיו זנתן בו תורתו, א"כ מי שמכיר באותו לשון אין נכון שיבא לפני הקב"ה בלשון אחר, ואין כבודו של מלך בכך, אפי' מלך בשר ודם נאמר ומדבר כלשון עמו. ומ"מ המדבר עם המלך עצמו פנים בפנים הוא שומע דברי כל עם ולשון, אך השולח ע"י מליץ אין המליץ מביא לפני המלך אא"כ כתובה בצחות לשונו, כי המלך רשאי ולא המליץ, וכן

בלשונם. ורוצה לומר שאין מלאכי השרת משגיחים בהמתפלל בלשון ארמי להביא תפלתו לפני הקב"ה" ע"כ.

שמעינן מיניה דסבירא ליה דמלאכים מבינים בכל הלשונות, אבל אין משגיחים בתפילות שאינן בלשון קודש, כדי שלא יעזבו את לשון הקודש, ויתרבו עמי הארץ שלא ילמדו את לשון הקודש.

איברא דאיכא לאקשוויי האיך מצי ר' יהודה בר יקיר למימר הכי, הא איפסיקא הלכתא דבציבור שרי להתפלל בכל לישנא, ותו פוק חזי דאיתנהו תפילות טובא דאיתקנו בלשון ארמי, כגון בריך שמייה, יקום פורקן, מחי ומסי וכו' בסליחות, הא לחמא עניא (אף שאיננו תפילה אלא הודעה), אלא דאיכא לתרוצי ולמימר דהנך תפילות דאיתקנו למימרינהו בציבורא דוקא, לא צריכינן למלאכי השרת לעיילינהו קמיא קוב"ה, ורק היחיד דתליא תפילתו במלאכי השרת בעי

הלשונות, והלא מרדכי היה יודע שבעים לשון, וכן מצינו ביוסף הצדיק וכו', (לפי מ"ש המהרש"א לעיל מה ראייה מיוסף, דהא אמרינן בא גבריאל ולימדו שבעים לשון, אבל שאר מלאכים אינם מבינים), אבל ביאור המאמר הזה לחז"ל שאינם מכירים בלשון ארמי לענין שיהיו נזקקין לו, אבל בודאי מכירים הם אלא שאין נזקקים לו בלשון אחר עד שישאל בלשון הקודש, מפני שיש להם להמשיך כח במנויים מלשון הקודש שהוא אלהי ישראל, ואין להם פעולה וכח זולתו".

הרי לן הנך רבוותא רבינו תם והתמים דעים ורבינו בחיי והחתם סופר, דסבירא להו דמלאכי השרת מבינים כל הלשונות.

איברא דאשכחין הנך דסברי דטעמיה דרב יהודה דאמר אל יתפלל וכו' הוא דבעי לכווני במאי דמתפלל, ובלשון ארמי לא יכוון שפיר, וזה לשון המאירי (מס' שבת שם) "לעולם אל

נמי אין מלאכי השרת נזקקין ללשון ארמי, אע"ג שהקב"ה בעצמו כגון בצבור או חולה שהשכינה שורה שומע בכל לשון ועונה תפלת כל פה. אך מפני זה הטעם בעצמו לא תקנו תפלה בכל לשון כדי שלא תשתכח לה"ק וירבו עמי הארץ בישראל, וממילא כיון שלא תקנו תפלה אלא בלה"ק ממילא מחויב להתפלל לפני הקב"ה בצחות לשונו, ואין מלאכי השרת המליצים נזקקים להכניס תפלתם של ישראל בלשון אחר כי אם בלה"ק עכ"ל.

וכשיטתייהו (דתוספות ור' יהודה

בר יקיר) אשכחנא ברבינו בחיי (בראשית יט, ט), וז"ל "לשונו עליון על כל הלשונות, ועל כן חלקנו צורנו ויסודנו שהוא יסוד לשון הקודש הוא אלהי ישראל. ואל הכוונה הזאת ביארו לנו חז"ל (שבת יב ע"ב) כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקים לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. ומכאן יש לתמוה וכו', איך אפשר שלא יכירו מלאכי השרת

1234567

1234567

1234567

1234567

1234567

ארמי הוּו ממללִין, וכמ"ש תוס' (ברכות ג ע"א ד"ה ועונין יהא) וז"ל "שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה, ושם היו עמי הארצות, ולא היו מבינים כולם לשון הקודש, לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם".

וכעין זה אשכחנא באליה רבה (סי' ס"ב) דמעתיק לשון הכלבו וז"ל: "ביאור המאמר שבא להעיר האדם לכוין בתפילתו, ולפי שלשון ארמי הוא זר ואינו שגור בפי האדם, וטבע הנפש להתערבב בו, ואין הכוונה מצויה להתפלל בלשון ההוא, ואמרו שאין מלאכי השרת מכירין בו, רצה לומר הכוחות הטובות אשר מהם נמשכו המעלות הטובות הם נקראים מלאכי השרת, וזה פירוש אם יש עליו מלאך מליץ, והכוחות הרעות נקראים מלאכי חבלות, והזהיר בזה לפי שאין כוחות הנפש מורגלין באותו הלשון, ואין לכוין בתפילתו מפני זרות הלשון, עד כאן".

ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, שמתוך שאין הלשון שגור בפי הבריות, אין הכונה מצויה בדבריו, עד שתהא תפלתו מקובלת, ומ"מ כל לענין חולה מתוך שאדם מכוין בתפלתו ביותר אין בזה בית מיחוש, וכן כתבו הגאונים בתפלת הציבור שהוא בכל לשון, מטעם זה שהציבור שכינה עמהם, ר"ל שכוונתם מצויה הרבה עכ"ל.

ופלא הוא דלא שאני בין לשון ארמי לשאר לישנא, ואינו מזכיר כלל הא דאין מלאכי השרת מכירין או נזקקין, ודוחק לומר דאין שאר הלשונות שגורות בפי הבריות כי אם לשון הקודש, דהא בכולי מדינתא דלא ממללִין בלשון קודש אינם מבינים כי אם לשון ארצם, ואי סבירא ליה דשאר לישני שפיר דמי רק לשון ארמי שאני דאינו שגור בפי הבריות? הא ליכא למימר, דהא ידעינן דאיתקן קדיש ויקום פורקן ושאר תפלות למימר בלשון ארמי דוקא משום דבלשון

ממונים לכתוב שיחת אדם מי לא ידעין בלשון ארמית? ואע"ג דלא ידעין מאי טעמיהו דרב ור' יוחנן ומנין להן, וכי דלא חשו לה ראשונים אף אנן נמי לא חיישינן ע"כ.

נמצא דלא סבירא להו להגאונים, ולא חיישינן להא דרב ור' יוחנן, ברם אנן לא סבירן אלא כרבוותא דחיישי להו, והכי נקטינן להלכה.

פסק ההלכה

בשולחן ערוך (סימן קא) מייתי כתלתא שיטתא דאייתית לעיל, וז"ל: "יכול להתפלל בכל לשון שירצה, והני מילי בצבור, אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש" (שיטת הרי"ף מסכת ברכות ריש פרק ב'); וי"א דהני מילי כששואל צרכיו, כגון שהתפלל על חולה או על שום צער שיש לו בביתו, אבל תפלה הקבועה לצבור, אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון (שיטת רבני צרפת, מביאן רבינו יונה ברכות שם); וי"א דאף יחיד כששואל צרכיו יכול לשאול בכל לשון שירצה.

ובחכמת שלמה (שו"ע סי' קא) כתב וז"ל: "והנה לישראל נחלק לשון הקודש, ולכך השר שלנו היינו מיכאל השר הגדול, נמי אינו מדבר רק לשון הקודש, וגם יתכן שהוא אינו יודע רק לשון הקודש, ולכך היחיד אינו רשאי להתפלל רק הלשון שמדבר השר שלנו למעלה, ולכך החיוב להתפלל רק בלשון הקודש", עכ"ל.

והנה בתשובות הגאונים

(אוצר הגאונים שבת יב ע"א) כתב וז"ל: מיהו במאי דחאזי לנא, ובמאי דשמייע לנא לא חזינא ולא שמענא מעולם דמימנעין רבנן מלמשאל צורכיהן בלשון ארמי" ומייתי ראיות מתלמודא (מועד קטן כח. ע"א) דרבנן ממללין עם מלאכיא בלשון ארמי, ומתיבין להו לרבנן בלשון ארמי, וממשיך שם בתשובות הגאונים "ומן אילין מימרי ומן מעשים דקא חזינן רבנן דלא שמייע לן דאיכא דחש לה להא דרב ולהא דר' יוחנן, גמרינן דפליגי רבנן עליהון, מרחק מימריהון מן סבארא נמי אטו מלאכים שהם